

INTRODUCTION

The history of sacred art over the past two centuries has been characterised by a persistent need for renewal, which has been addressed most often by artists, on occasion also by clergymen, who have organised workshops and associations for this purpose, within which the theoretical foundations of their activities have been formulated and recorded in extant source texts. In the second half of the 20th century, the Council documents redefined the Church's position on the importance of art in religion. This was subsequently complemented by numerous statements and actions by popes, which in turn inspired representatives of individual national episcopates. Despite the challenging circumstances of artistic production in the context of the communist state, a substantial body of valuable sacred art was created in Poland during that period, largely thanks to Primate Stefan Wyszyński, whose role in this regard has not yet been analysed or reliably assessed. The introduction of martial law and the takeover of state patronage by the Church paradoxically contributed to a lowering of the level of newly created works of art related to religious worship. In most of the realisations, the artist's aim ceased to be the *sacrum* and only Christian *decorum* remained, sometimes also of not very high quality.

An exemplification of the current state of affairs can be found in the successive editions of the project 'Painting Christianity anew', initiated and carried out by a group of clerical and artistic friends on the subject of the image of the Merciful Jesus according to Sister Faustina, followed by the Annunciation. In the inaugural edition of the project, 'Painting Christianity anew', the focus was not on the essence of the message revealed to St Faustina, but on iconographic issues (conformity to the description) approached in a specific way. This approach was as though the phenomenon of Divine Mercy were to be regarded by its creators as an object of study in the sociology of religion, as if it were to be viewed from a perspective external to the subject itself. Consequently, the real message (and the sense and ideas it is supposed to embody) were ignored. Only two or three works attempt to reproduce the aura of holiness emanating from the figure of Jesus, employing the traditional means of expression through light (*lumen divinis*). The remaining works are inspired

WPROWADZENIE

DOI:10.15584/setde.2024.17.0

Dzieje sztuki sakralnej ostatniego dwuwieczna charakteryzuje niemal permanentna potrzeba odnowy, podejmowana najczęściej przez artystów, niekiedy także duchownych, organizujących w tym celu warsztaty i stowarzyszenia, w ramach których formułowali podstawy teoretyczne swoich działań, utrwalone w zachowanych tekstach źródłowych. W drugiej połowie XX wieku w dokumentach soborowych na nowo określono stanowisko Kościoła na temat znaczenia sztuki w religii, dopełnione później licznymi wypowiedziami i działaniami papieży, które z kolei inspirowały przedstawicieli poszczególnych episkopatów narodowych. W Polsce w dużej mierze dzięki działaniom prymasa Stefana Wyszyńskiego, mimo trudnych warunków rozwoju w realiach państwa komunistycznego, powstawała wartościowa sztuka sakralna, która dotychczas nie doczekała się analizy i rzetelnej oceny. Wprowadzenie stanu wojennego i przejęcie mecenatu państwowego przez Kościół paradoksalnie przyczyniło się do obniżenia poziomu nowo powstających dzieł sztuki związanej z kultem religijnym. W większości realizacji celem artysty przestało być *sacrum*, a pozostało jedynie chrześcijańskie *decorum*, niekiedy niezbyt wysokiej jakości.

Egzemplifikacją obecnego stanu rzeczy mogą być kolejne odsłony projektu „Namalować chrześcijaństwo od nowa”, zainicjowanego i realizowanego przez grupę zaprzyjaźnionych duchownych i artystów wokół tematu wizerunku Jezusa Miłosiernego według siostry Faustyny, a następnie – Zwiastowania. W pierwszej edycji „namalowanie chrześcijaństwa od nowa” skoncentrowało się nie na istocie przesłania objawionego św. Faustynie, ale na kwestiach ikonograficznych (zgodności z opisem) ujętych specyficznie, jakby kult Bożego Miłosierdzia stanowił dla twórców jedynie zjawisko z zakresu socjologii religii, oglądane „z zewnątrz”, z pominięciem rzeczywistego przesłania (sensu, idei), które ma uosabiać. Zaledwie dwie lub trzy prace próbują odtworzyć aurę świętości emanującą z postaci Jezusa, wykorzystując zresztą tradycyjny środek ekspresji, jakim jest światło (*lumen divinis*). Pozostali inspirowują się raczej zjawiskiem tradycyjnej pobożności ludowej, nadając swoim przedstawieniom formy zbliżone do dzieł sztuki naiwnej umieszczanych w kapliczkach przydrożnych; jeden z takich wizerunków otaczają nawet kwiaty malowane na wzór kwiatnych wieńców zdobiących feretrony.

W zaistniałej sytuacji pozostaje więc żywić nadzieję, że nazwiska znanych twórców łączone z projektem zainteresują nim szersze grono artystów i przyczynią się do ogłoszenia konkursu, który zaowocuje licznymi wartościowymi realizacjami ukierunkowanymi na istotę objawienia św. Faustyny.

Bardziej złożony i ciekawszy przekaz prezentują prace, które są owocem drugiej edycji wspomnianego projektu i stanowią interpretację tematu Zwiastowania. W oczekiwaniu na szersze omówienie tej propozycji polskich artystów proponujemy porównanie ich dzieł z plonem wystawy „Ella. La Virgen María en el arte contemporáneo” zorganizowanej w hiszpańskim Toledo na przełomie 2022 i 2023 roku¹. Przeznaczoną dla naszego pisma wypowiedź jednej z prezentujących tam swe prace artystek, Matilde Olivero, na temat jej osobistej formacji jako twórcy sztuki sakralnej zamieściliśmy w dziale Miscellanea, zamykającym wydanie najnowszego tomu „Sacrum et Decorum”. Bardzo osobista, wzruszająca swoją prostotą i szczerością wypowiedź hiszpańskiej malarki i rzeźbiarki stanowi dopełnienie tekstu Małgorzaty Dąbrowskiej zawierającego syntetyczne omówienie poglądów na temat religii i działalności twórczej wypowiedzianych przez Maurice’a Denisa, który przed stu laty organizował słynne *Ateliers d’Art Sacré*. Do tej problematyki odnosi się również artykuł ks. Janusza Królikowskiego prezentujący poglądy na znaczenie sztuki w Kościele zawarte w pismach Benedykta XVI, pierwszego papieża wybranego na Stolicę Piotrową już w obecnym stuleciu. Żywimy nadzieję, że wspomniane trzy teksty zostaną zauważone jako przyczynek do dyskusji na temat postawy twórcy wobec specyficznego zadania, jakim jest dzieło sztuki sakralnej.

W tym kontekście warto też zwrócić uwagę na kruchość i labilność granicy między *sacrum* i *profanum* w dziełach należących do szerokiej strefy obejmującej inspiracje religijne obecne w sztuce, prezentowanych między innymi na ekspozycjach prac z Ogólnopolskiego Konkursu Sztuki Sakralnej (OKSSa), jak chociażby w kieleckim „Domu Praczeki” (m.in. wystawy *Jaki On jest, Sprawdzam. „Cóż to jest prawda?”*). W bieżącym tomie naszego rocznika Oksana Triska prezentuje twórczość grupy lwowskich artystów, którzy odeszli od tradycyjnej ikonografii religijnej. Tłumaczą oni sztukę ikony obecną w twórczości ludowej na język radosnej, dziecięcej baśni, dalekiej od udręk i rozterek egzystencjalnych.

Wśród nadesłanych do naszej redakcji i wybranych do druku w niniejszym tomie artykułów jest także tekst Moniki Paś omawiający bogatą dekorację

by the phenomenon of traditional folk piety, giving their representations forms similar to examples of naïve art placed in wayside shrines. One such image is even surrounded by flowers, painted in imitation of the floral wreaths that sometimes adorn processional altars. Considering this situation, hopefully the involvement of renowned artists associated with the project will encourage a broader range of artists to participate in the competition, which will result in a number of valuable outcomes that focus on the essence of St Faustina’s revelation.

A more complex and more interesting message is presented by the works that are the result of the second edition of the aforementioned project and are an interpretation of the theme of the Annunciation. In anticipation of a broader discussion of this offer of Polish artists, we propose to compare their works with the output of the exhibition ‘Ella. La Virgen María en el arte contemporáneo’ organised in Toledo, Spain, at the turn of 2022 and 2023¹. A statement by Matilde Olivero, one of the artists presenting her work there, on her personal formation as a creator of sacred art has been included in the Miscellanea section, which concludes the latest volume of “Sacrum et Decorum”. The Spanish painter and sculptor’s personal statement, which is both simple and sincere, provides a fitting complement to the text by Małgorzata Dąbrowska, which offers a synthetic discussion of the views on religion and creative activity expressed by Maurice Denis, who organised the famous *Ateliers d’Art Sacré* a century ago. Fr Janusz Królikowski’s article, which presents the views on the importance of art in the Church expressed in the writings of Benedict XVI, the first Pope elected to the See of Peter in this century, also refers to this issue. It is our hope that these three texts will be acknowledged as a contribution to the ongoing debate surrounding the role of the creator in the context of sacred art.

It is also worth noting the presence of the fragile and labile boundary between the *sacrum* and the *profanum*, which appears in works belonging to the broad sphere encompassing religious inspirations present in art. These works are presented, among others, at exhibitions related to the Polish National Competition of Sacred Art (OKSSa), such as at the „Dom Praczeki” in Kielce (e.g. the exhibitions *What Is He Like, I Check. What Is Truth?*). In the current volume of our yearbook, Oksana Triska presents the work of a group of Lviv artists who departed from traditional religious iconography. They transform the traditional art of the icon, present in folk art,

¹ Zob. katalog: www.olumen.org/media/uploads/catalogo_ella.pdf; film z komentarzem kuratorki: www.youtube.com/watch?v=IL8FRQhH-xM (dostęp 10.05.2024).

¹ Cf. the catalogue: www.olumen.org/media/uploads/catalogo_ella.pdf; the film with the curator’s commentary: www.youtube.com/watch?v=IL8FRQhH-xM (access date 10.05.2024).

into the language of a joyful, childish fairy tale, which is distinct from the anguish and existential dilemmas that are commonly associated with religious iconography.

Among the texts submitted to our editorial team and selected for publication in this volume is one by Monika Paś, which discusses the rich decoration of a mysterious 19th-century walking stick decorated with bas-relief biblical motifs. The author states that her objective was to “to introduce this interesting relic of craftsmanship to the academic world” and “make it possible in the future to discover its closer parallels and thus verify previous hypotheses and findings.”

The two texts that open the latest volume relate to sacred architecture, a subject matter that is not often covered in our annual. The first article, by Jakub Turbasa, is an analysis of the work of Witold Cęckiewicz, an eminent architect who recently passed away. Cęckiewicz was a member of the editorial board of “Sacrum et Decorum” for many years. In the second article, Šárka Belšíková presents examples of sacred architecture realised in Czechoslovakia in the second half of the 20th century, thereby challenging the prevailing stereotype that contemporary art related to religious worship did not exist south of the Polish border.

The content of the new volume of “Sacrum et Decorum”, presented above, demonstrates that, in response to suggestions from our readers, we are gradually broadening the scope of our journal to encompass contemporary sacred and religious-inspired art created outside Poland. This is leading to an increasing number of researchers from other countries being invited to contribute to the journal. To date, we have proposed texts by authors connected with the European cultural circle that is close to us. However, we would like to announce that in the next volume of the periodical, which is currently being prepared, we intend to present Christian inspirations present in the works of artists originating from different cultures and working on other continents. We hope that they will also be kindly received by our readers.

Editors

Translated by Monika Mazurek

tajemniczej dziewiętnastowiecznej laski spacerowej zdobionej płaskorzeźbionymi motywami biblijnymi. Autorka, jak pisze: „miała na celu wprowadzenie tego artefaktu do szerszego obiegu naukowego”, aby zainteresować nim liczniejsze grono badaczy i „być może w przyszłości ujawnić jego bliższe analogie, a tym samym zweryfikować dotychczasowe hipotezy oraz ustalenia”.

Dwa teksty inicjujące najnowszy tom odnoszą się do architektury sakralnej, a więc tematyki, która nieczęsto gości na łamach naszego rocznika. Pierwszy z nich, autorstwa Jakuba Turbasy, został poświęcony analizie twórczości Witolda Cęckiewicza, niedawno zmarłego wybitnego architekta przez wiele lat należącego do grona Rady Naukowej „Sacrum et Decorum”. Natomiast w drugim artykule Šárka Belšíková omawia przykłady architektury sakralnej realizowanej w Czechosłowacji w drugiej połowie XX wieku, zaprzeczając tym samym rozpowszechnionemu stereotypowi, jakoby współczesna sztuka związana z kultem religijnym u naszych południowych sąsiadów nie istniała.

Zaprezentowana powyżej zawartość nowego tomu „Sacrum et Decorum” wskazuje, że kierując się sugestiami Czytelników, stopniowo poszerzamy krąg zainteresowań naszego pisma o współczesną sztukę sakralną i inspirowaną religią, tworzoną poza Polską, zapraszając do współpracy coraz liczniejsze grono badaczy działających w innych krajach. Dotychczas proponowaliśmy teksty autorów związanych z bliskim nam, europejskim kręgiem kulturowym. Pragniemy jednak zapowiedzieć, że w przygotowywanym już kolejnym tomie periodyku zamierzamy zaprezentować inspiracje chrześcijańskie obecne w twórczości artystów wywodzących się z odmiennych kultur i działających na innych kontynentach. Mamy nadzieję, że spotkają się one również z życzliwym przyjęciem naszych Czytelników.

Redakcja